

Contribución al vocabulariu cabraliegu / *Contribution to vocabulary of Cabrales (Asturias)*

XUAN SANTORI VÁZQUEZ
JUAN VICENTE INGUANZO PRIETO
HERMINIA MIER MIER

RESUME: Continuando col llabor d' anotación del léxicu cabraliegu asoleyáu nel trabayu *Un palabreru cabraliegu. Metodoloxía, anotación y trescripción*, ufiértase agora una nueva embelga que sigue les mesmes pantes remanaes naquel trabayu y que tamién s'afita na recoyida de léxicu oral. Ye una aportación bayurosa de por sí, qu'arriquez el conocimientu de la variedá asturiana de Cabrales y del asturianu en xeneral y qu'ha inxertase nel oxetivu caberu de dar cuenta sistemática de lo viviego de la variedá cabraliega per aciu de l' anotación del so léxicu oral.

Pallabres clave: Llingua asturiana, Lexicografía, vocabularios, Cabrales (Asturies).

ABSTRACT: Following the task of annotation of the lexicon of Cabrales published in *Un palabreru cabraliegu. Metodoloxía, anotación y trescripción*, now we present a new contribution with the same principles and methods of previous work and also based on the collection of oral vocabulary. It is a valuable contribution, as it enriches the knowlegde about the Asturian linguistic variety of Cabrales and of the Asturian language in general, and it aims at providing a systematic account of the vitality of the Cabrales linguistic variety from the annotation of oral lexicon.

Key words: Asturian language, Lexicography, vocabularies, Cabrales (Asturies).

NOTA D'ENTAMU

Continuando col llabor d' anotación del léxicu cabraliegu qu'arrincara Juan Vicente Inguanzo Prieto y qu'asoleyamos nel trabayu *Un palabreru cabraliegu. Metodoloxía, anotación y trescripción*¹, ufiertamos esta segunda embelga que sigue les mesmes pantes remanaes nesti trabayu previu de recoyida de léxicu oral. Pa esta estaya, contamos col trabayu d' autoría d' Herminia Mier Mier «La Bulnesa», que s'axuntó al grupu de trabayu enanchando el refileru léxicu a anotar, acepciones y exemplos.

¹ Asoleyáu en LLA 105 (2011: 27-39).

Considerámoslo como una nueva aportación, bayurosa de por sí y qu'arriquez el conocimientu de la variedá asturiana de Cabrales y del asturianu en xeneral. Ye con ello too una contribución parcial que diremos ampliando con trabayos posteriores y qu'ha inxertase nel oxetivu caberu de dar cuenta sistemática de lo viuegu de la variedá cabraliega per aciu de l' anotación del so léxicu oral.

AUTORÍA Y COLLABORADORES

Como fiximos nel trabayu previu, toles entraes foron tomaes de conversaciones ente xente de Cabrales, nos pueblos d'Inguanzo, Carreña, Tielve, Sotres y Bulnes, nos caberos tres años. Xunto col vocabulariu anotáu y citaos nos exemplos d'usu, incluyimos espresiones, dichos y refranes. De la mesma, anotemos los castellanismos talos como apaecieron, anque comprobamos que la voz asturiana funciona pa ellos con naturalidá total. En tou casu, respétamos la primer anotación que fiximos.

Arriendes de les persones que firmen esti trabayu, contamos cola collaboración de un pituñu de cabraliegos perfondos conocedores de la so *h.abla*, que s'ofrecieron dafechu y prestosamente a collaborar. Solliñamos equí'l nuestro agradecimientu. Foron: *Constantino Mier Campillo*, *Salud Mier Mier*, *Salud Mier Mier* –fía d'ésta última–, *María Victoria Ibáñez Díaz* y *Aida* y *Victoria Inguanzo Ibáñez*.

CRITERIOS D'ANOTACIÓN

Pa esti casu nun optamos pola sistematicidá na anotación del vocabulariu asturianu d'esa parte d'Asturies, sinón de la parte d'él que cumple con dos condiciones: la primera, que pa los falantes rescamplare como especialmente marcáu como «cabraliegu», frente al castellanu o a otres variedaes asturianes. La segunda, que'l vocabulariu anotáu fuere d'usu cotidianu.

Bien de los términos tán perpoco descritos, namás con entraes simples en palabreru –básicamente n'Álvarez Fernández-Cañedo (1963)–, o nun apaecen nos diccionarios xenerales del asturianu. Xunto coles aportaciones yá feches van dando forma a un vocabulariu enforma consistente y descriptivu. Optamos por nun incluyir segundes acepciones d'usu corriente nel asturianu xeneral que munches vegaes tán perclares y que, de facelo, multiplicaría esponencialmente'l volume d'esti palabreru.

Los campos semánticos y ámbitos léxicos más presentes son los de la cultura más tradicional, anque tol vocabulariu amestáu ye d'usu cotidianu.

La variedá de Cabrales ye conocida y ta descrita en trabayos fondos como'l de Álvarez Fernández-Cañedo y encaxa nos sos rasgos morfosintácticos, fonolóxicos y léxicos nel asturianu oriental. Darréu desplicamos cómo anotamos delles d'estes característiques.

- La «h.» –h aspirada– que se corresponde casi na so xeneralidá cola «f.» nes otre variedaes del asturianu. Por exemplu:
 - h.ender:** v. Fender, valtar. *Esi verrugu é mui malu de h.ender.*
- Al empar, damos cuenta de dobles de h./-f- que se dan ente los falantes. Anotamos les dos entraes:
 - h.uracar:** v. Furacar
 - h.uracu, el:** sust. Furacu
 - furaca, la:** sust. Furacu.
 - furacar:** v. Afuracar. Facer furacos.
- Otru rasgu de la fala cabraliega son los finales en -e de delles palabres como:
 - lleñe, la:** sust. Lleña. Madera picao pa quemar.
- O la variación de vocales átones como ye'l casu de finales en -e, -i por exemplu en: *enxambre, enxambri* o *ensambre, ensambri*.
- Tamién los plurales femeninos en -as:
 - llibraduras, las:** sust. Placenta de los mamíferos que s'echa nel nacimientu cola cría. [Úsase en plural].
- Otramiente, si ye qu'apaecen variaciones de la mesma palabra (camudamientu de vocales, de prefixos, ...), anotamos tolos casos.
 - antainar:** v. Apurar, acabar.
 - entainar:** v. Apurar, afalar.
 - trayer:** v. Llevar consigo dalgo a un sitiu.
 - traer:** v. 1. Trayer. 2. Tar borrachu. *Trai una que non-y cabe la llingua en boca.*
- Dase tamién dalgún exemplu de palabra en xíriga que pasa a la variedá cabraliega:
 - mordia:** ax. xír: Tontu. [En xíriga] y dalgún otru de vocabulariu identificáu como de conceyos vecinos.
 - freñu, el:** sust. Fresnu. [N'Entriagu, Cangues d'Onís].
- Pal casu de sustantivos con usu en plural anotámoslos asina si nun damos col usu en singular.
 - h.ochigos, los:** sust. Calostros de los mamíferos. [Úsase en plural].
- A la hora de facer exemplos d'usu o aclaraciones de significáu, usamos dacuando'l léxicu cabraliegu en cursiva, por exemplu:
 - estaya, la:** sust. Faza o *h.aza* que se sema o trabaya.
- Delante de variaciones nos participios que formen axetivos, optamos por anotar la forma garrada de mano:
 - paralizadu, -ada, -adu:** ax. Ensin pensar en nada. En Babia. *¿Tienes el pensamientu paralizadu?*
- Les locuciones alverbiales anotámosles ordenaes pela preposición que les introduz. Por exemplu:
 - a caballina:** loc. alv. Nos hombros. *Vo llevate a caballina.*

- Foi d'especial interés comprobar la casi sistematicidá del yeísmu que vimos anotáu n'Álvarez Fernández-Cañedo (1967: 22) y que reflexamos na nuestra investigación tal cual lo sentimos independientemente de la descripción mentada d'arriba.
- A últimes, enanchamos acepciones a vocabulariu qu'apaeció nel trabayu citáu (v. nota 1):
 - h.ormazal, el:** *sust.* Basureru. Llugar onde se tiren restos vexetales de la llimpieza de praos o monte.

FONTES DE REFERENCIA

El calter d'esti trabayu riquía la busca de datos primarios na voz de los propios falantes y, poro, nun se consultaron obres de referencia que pudieren ufiertar o influir nel vocabulariu anotáu y siguiéronse en tou momentu los criterios afitaos enriba. Con too y con ello, y a mou de documentación de rasgos principalmente fonolóxicos d'apaición esperable, fiximos consulta de les publicaciones que se conseñen en nota a pie².

VOCABULARIU³

- a bescu:** *loc. alv.* A la gueta. || *Andar a bescu.* [Andar a ablanes y castañes después de tar dimés].
- a caballina:** *loc. alv.* Nos hombros. *Vo llevate a caballina.*
- a chinchu:** *loc. alv.* Al llombu. *Llévame al chinchu. ¡Llévame enriba'l chinchu!*
- a la tresbarria:** *loc. alv.* Al ablugu. [Ponese debaxo de, buscar un veru p'atechase cuando vien l'agua]. *Ponte a la tresbarria.*
- a teyavana:** *loc. alv.* 1. Cola cubierta simple, cola teya a la vista (el techu). 2. En porretes, en porricu. *Por cuatro duros nun te h.ace falta andar a teyavana.*
- abetardáu, -ada, -áu:** *ax.* Atontáu. *Ponte p'allá que tas abetardáu.*
- abetarru, l':** *sust.* *Melolonta vulgaris*, abeyón, abeya montesina.
- abeyera, l':** *sust.* Planta aromática que-yos gusta a les abeyes. [Cuando ensam-bren, úntense los cubetos con ello, lleche y azúcar pa qu'entren nel truébanu].
- ablagar:** *v.* Dar pasos grandes. *¡Pa dir p'Arenas, ablagas bien!*

² ÁLVAREZ FERNÁNDEZ-CAÑEDO, Jesús (1963): *El habla y la cultura popular de Cabrales*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Revista de Filología Española.-Anexo LXXXVI. | SANTORI VÁZQUEZ, Xuan & Juan Vicente INGUANZO PRIETO (2011): «Un palabreru cabraliegu. Metodoloxía, anotación y trescripción», en *Lletres Asturianas* 105: 27-39.

³ Les abreviatures y signos emplegaos son: *alv.* alverbiu; *ax.* axetivu; *etc.* etcétera; *interx.* interxeición. (anótense con signos d'esclamación); *loc. alv.* locución alverbial; *p. ex.* por exemplu; *pron.* pronome; *sust.* sustantivu; *v.* verbu; *xír.* términu en xíriga conocíu en Cabrales; ll encabeza los refranes y les frases feches; [] señala una desplicación del usu; () da llibertá d'apaición al elementu inxertu; * antepónse a la definición impropia.

- ablagatu, l':** *sust.* Pasu grande. *Vaya ablagatu que disti.*
- ablagu, l':** *sust.* Pasu llargu.
- abolengar:** *v.* Desmaniar, perder o despistar dalgo que se sabe que ta, pero que nesi momentu nun s'alcuentra. *Tará perhí abolengáu.*
- abregonáu, -ada, -áu:** *ax.* Arreventáu, col cuerpu mayáu y frayáu. *Tengo dieciséis operaciones y toi abregonáu.*
- ábrigu, l':** *sust.* Aire sur.
- acaldar:** *v.* Recoyer dalgo que ta esparció. [P. e. la yerba depués d'echalo al sol].
- acarretar:** *v.* Cargar dalgo. *Acarretamos la yerba p'ah.enalu.*
- acarretu, l':** *sust.* Aición y efeutu d'acarretar.
- acatuxar:** *v.* Acuriosar, repasar la ropa que yá ta puesto. *Ven acá que t'acatuxe.*
- adientru:** *alv.* Adientro.
- aducir:** *v.* Suplir, rindir el trabayu fechu. *Nun nos adució'l trabayu hoi.*
- agoler:** *v.* Goler *¡Qué mal agüel!*
- aguardar:** *sust.* Esperar. *¿Qué aguardas? || Qu'aguarde un pocu bien veranu.*
- aguya, l':** *sust.* Varina fina y pequeña de metal con punta nun estremu y un furacu nel otru per onde se mete'l filu pa coser.
- ah.atar:** *v.* Afatar, vistir con curiosidá.
- ah.ayase:** *v.* Afayase. *Nun m'ah.ayo. Equí nun m'ah.ayo.*
- ah.enar:** *v.* Meter en la yerba en *h.enar.*
- ah.eru, -era, l'/(a):** *sust.* Ayeru, el que cultiva o que trata n'ayos. || *Tantos días pasen d'eneru, pierde l'ah.eru.*
- ah.umáu:** *alv.* Con golor a fumu. *Cuando baxas del puertu güeles ah.umáu. Cómo se ve que vienes del puertu, que la mochila güelte ah.umáu.*
- ah.umáu, -ada, -áu:** *ax.* 1. Afumáu, con golor a fumu. 2. Borrachu.
- al aviu:** *loc. alv.* Al trabayu, nel llabor *¿Qué tas, al aviu?*
- alampar:** *v.* Allampar, pasar muncha gana de dalgo.
- alampáu, -ada, -áu:** *ax.* Esfamiáu, allampíáu. *¡Malditu sías tu que tas alampáu!*
- alcacer, l':** *sust.* *Avena sativa*, yerba pal ganáu. || *¡Hoi nun ta l'alcacer pa zamploñas!*
- alcontrar:** *v.* Topar dalgo, a dalguién.
- alcubah.u:** *alv.* Parte d'abaxo de dalgún llugar.
- alcuentru, l':** *sust.* Aición y efeutu d'alcontrar dalgo, a dalguién.
- alcurriba:** *alv.* Parte de riba de dalgún llugar. *¿Ónde ta'l bañu? Alcurriba. Alcurriba de la cuesta ta mio casa.*
- almornial, l':** *sust.* *Arbutus unedo*, borrachinal.
- almorniu, l':** *sust.* Frutu del *almornial*.
- altu, l':** *sust.* Parte alta de dalgún llugar. || *Si yela en marzu, súbite al altu.*
- amañáu, -ada, -áu:** *ax.* Arregláu, preparáu.
- amayadiar:** *v.* Tar na mayada. *Tán amayadiando.*
- ambolia, l':** *sust.* 1. Embolia, taponamientu d'un vasu sanguíneu. 2. Borrachera.
- amorosar:** *v.* Meter dalgo n'agua pa qu'ablande, pa que se ponga suave, nidio.

- amuntesáu, -ada, -áu:** *ax.* Que se volvió montesín.
- amuntonar:** *v.* 1. Amontonar. 2. Facer *muntones* chiquitinos de yerba pa que nun lo garre tendió la rosada.
- ande:** *alv.* Onde.
- ánde:** *alv.* Ónde. *¿P'ánde h.oi?*
- andoscu, l':** *sust.* Carneru que ta nel segundu añu de vida.
- antainar:** *v.* Apurar, acabar.
- aparturiar:** *v.* Cuidar y atender al ganáu cuando ta pariendo.
- apeletar:** *v.* Caye-y el pelo llargo y vieyo al ganáu. *Mira esi güe como ta apeletando.*
- aplanar:** *v.* Achaplar, facer que dalgo dúctil garre forma plana. *¡Mala bomba t'aplane!*
- aquelli:** *ax.* Aquel. *Mio primu é aquelli.*
- aquel, -ela, -elo:** *ax.* Que ta más alloñáu nel espaciu, nel tiempu de la persona que fala y de la persona qu'escucha. [Pue funcionar tamién como sustantivu y como pronome].
- arañón, l':** *sust.* Araña grande.
- arcia, l':** *sust.* 1. Aire caliente del Sur. *Menuda arcia qu'hai.* || *Tar d'arcia*, metafóricamente, tar sexualmente activu. *Tas d'arcia.*
- argaña, l':** *sust.* Yerba de los xéneros *Brachypodium*, *Erica* y *Ulex*, ente otros, que naz nos arbolaos, fácil d'arrancar cola pradera cuando seca y que val de mullú xunto cola fueya.
- argaya:** *alv.* A esgaya, muncho. *Ven paquí qu'hai argaya.*
- ariciar:** *v.* Acarretar pa la *cuerre* nun cestu, nun zardu los aricios dempués de dimilos.
- arrastrar:** *v.* Llevar a rastres, facer avanzar dalgo qu'exerce resistencia contra la superficie sobre la que se desplaza. *Mira cómo-y arrastra la llingua.*
- arrebucir:** *v.* 1. Arrugar. 2. Arremangar, 3. Enmarañar, aburuyar, enguedeyar. *Arrebúcimi esi cordel.*
- arregáu, -ada, -áu:** *ax.* Preparáu.
- arremellar:** *v. prnl.* Abrir muncho los güeyos. *¡Non t'arremiellas así que ti tengo miedu! ¡Mira cómo s'arremiella'l naciatu, qué vivu ta!*
- arriar:** *v.* Argayar.
- arriáu, -ada, -áu:** *ax.* Argayáu.
- arribar:** *v.* 1. Axuntar la yerba pa facer *rumbas* o marañes. 2. Tirar dalgo p'apartalo y abandonalo. 3. Amontonar mal curioso daqué.
- asta, l':** *sust.* Estil del gadañu.
- atacar:** *v.* 1. Dir escontra dalguién con violencia. 2. *Ah.atar*, acatuxar.
- atallancar:** *v.* Dar un *h.allonazu*, un xorrascazu, tirar dalgo a dalguién. *¡Non mi sías mala que t'atallanco cola escoba! ¡Mira que garro esto y t'atallanco!*
- atoldar:** *v.* 1. Atapecer. 2. Arreglar, ordenar.

- atropaduras, las:** *sust.* Lo último pequeño que queda de llimpiar un prau. [Úsase en plural].
- aulláu, -ada, -áu:** *ax.* Agrio, en males condiciones la lleche, daqué. *Güel urniáu, aulláu.*
- aveblanca, l':** *sust.* *Neophron percnopterus*, ave rapaz, cast. alimoche. *En marzu llegan las andarinas y l'aveblanca.*
- aventar:** *v.* 1. Llanzar dalgo lloñe d'ún. 2. Llanzar al aire daqué.
- babiadera, la:** *sust.* Malura de les cabres que presenta como síntoma'l cayése-yos la baba.
- bardal, el:** *sust.* Bardial, matu, sebe.
- bardu, el:** *sust.* Artu.
- basna, la:** *sust.* Tresporte a mou de trinéu p'acarretar yerba o otros materiales.
- basnón, el:** *sust.* Basna grande.
- bastiazu, el:** *sust.* Focicada, llombazu.
- bastir:** *v.* Tirar, llanzar dalgo contra dalgo o dalguién.
- baticola, la:** *sust.* Parte de la siella del caballu que s'agarra alrededor de la cola.
- batuliar:** *v.* Mover a ritmu regular. *A la llechi pa que nun se batuliare, echábe-mos-y un cachu pan.*
- berru, el:** *sust.* Cuyarapu.
- bierru, el:** *sust.* Cuyarapu [Alles].
- biscar:** *v.* 1. Chisgar el güeyu. 2. Perder la visión d'un güeyu.
- biscu, el:** *sust.* Güeyu perdíu pel que nun se ve.
- bollosu:** *alv.* Que cría espluma. *Mecer bollosu, lleche con bolllu.*
- bolllu, el:** *sust.* Espluma que da'l lleche cuando se mez depriesa.
- bonizu, el:** *sust.* *Polygonum aviculare*, planta de flor mariella espigada. *Quita los bonizos pa sallar las patatas.*
- boquiada, la:** *sust.* Últimos movimientos o convulsiones que da un animal, una persona enantes de morrer. || *Esti cochu yá ta dando las boquiadas.* [Úsase en plural].
- borrachera, la:** *sust.* Enfermedá, malura de los cabritos. *La borrachera da-yos a los cabritos, el burretu é de las oveyas.*
- brazada, la:** *sust.* 1. Espaciu que s'abarca col brazu espuerríu. 2. Anchu que s'abarca col estil cuando se siega.
- brazáu, el:** *sust.* Cantidá de dalgo que se lleva d'una vez ente los brazos.
- brenga, la:** *sust.* Estiella. *Metióseme una brenga en deu.*
- bullir:** *v.* 1. Ferver. 2. Moverse l'agua cuando empecipia a ferver. 3. Moverse. *Yá empieza a bullir l'agua pa rapar el cochu.* 4. Alicar una persona, un animal enfermu.
- burdillu, el:** *sust.* Ave de los xéneros *Accipiter* o *Falco*, rapaz, paecíu a la peñerica.
- butre, la:** *sust.* *Gyps fulvus*, utra.

- cabarra, la:** *sust.* Arácnidu de les families de los *Ixodoidea* y los *Argasidae*, cachiparru.
- cabor, el:** *sust.* *Mustela nivalis*, papalbina, carnívoru de pequeñu tamañu.
- cabriu, el:** *sust.* Viga de la urdidura d'una cubierta. || *Cabriu forasteru*, viga secundaria que cai pa la parte de fuera.
- cabruxas, las:** *sust.* Bolines o caniques pa xugar los neños. [Úsase en plural] *¿Nunca h.uisti a ellas?, son como cánicas h.echas de barru.*
- cacagüés, el:** *sust.* Frutu secu que s'escaxina pa comer.
- caciplar:** *v.* Bilordiar, restolar, revolver.
- cacipláu, el:** *sust.* Cantidá que lleva un caciplu.
- caciplu, el:** *sust.* Cacíu de diferentes capacidaes que s'emplega pa midir líquidos.
- cadexu, el:** *sust.* Duviellu de llana.
- cadorrial, el:** *sust.* Llugar nuna obra, nun camín, onde al trabayar salen *cados*, peñes males de quitar.
- cadu, el:** *sust.* 1. Fondigón muriáu a mou d'ollera o fresquera [no alto del monte o en puertu, onde se mete un recipiente col lleche recién catao y qu'aguantaba hasta l'otru día]. 2. Peña madre. 3. Peña difícil de quitar nuna obra d'un camín o d'una casa.
- cahilón, el:** *sust.* Canxilón, cuyarón pa sacar agua de la ferrada.
- calcañar, el:** *sust.* Parte d'atrás de la planta los pies. [Úsase en plural]. *Quedó espitáu hasta los calcañares.*
- calecer:** *v.* Escalecer.
- caliar:** *ax.* Calizu. *Peñe caliar.*
- caltener:** *v.* Mantener.
- caltenidu, -a, -u:** *ax.* Manteníu. *Esta rapaza ta bien caltenida.*
- cánica, la:** *sust.* Bolina de barru seco [cola que se xuega a las *cánicas*].
- caniella, la:** *sust.* Parte d'atrás de la parte inferior de les piernes.
- capuya, la:** *sust.* Fueya de la panoya de maíz.
- carbana, la:** *sust.* Arácnidu de les families de los *Ixodoidea* y los *Argasidae*, cabarra. *Carbana nel culu.*
- carduñu, el:** *sust.* *Apus apus*, venceyu.
- cargar:** *v.* Enllenase de dalgo. *Esti hoi cargó traseru.* [Bebió muncho].
- carretu, el:** *sust.* Flor de la castañal. *H.acíamos coronas y pulseras texidas colos carretos.*
- cascoxu lliellu:** *sust. xír.* Vasu de vinu.
- cayuela, la:** *sust.* 1. Barru. 2. Piedra pizarroso y buxo que se desfái en llámines.
- caza, la:** *sust.* 1. Conxuntu d'animales que se cacen. 2. Uña de los caballos.
- celemín, el:** *sust.* 1. Midida de volume sólidu. 2. Recipiente que mide. 3. Cantidá grande de dalgo. *¡Vaya celemín de pan que garrestí!*
- cemba, la:** *sust.* Xelebréu. *Cemba de nieve.*
- centella, la:** *sust.* Rayu, chispa eléctrica que cai del cielu. || *¡Mala centella te parta! ¡Mala centella te coma!*

- cepelín, el:** *sust.* 1. Globu aerostáticu dirixíu con motor y tripuláu. 2. Persona un poco xole ¡*Non mi sías cepelín!*
- ceriquina, la:** *sust.* *Troglodytes troglodytes*, páxarín pequeñu y pardu, cenrica.
- cerru, el:** *sust.* Mates de yerbes que nacen nes bolsos de tierra qu'hai nos desbentíos de les peñes. Son mui dures. Aguanten el pesu d'una persona agarrándose a elles, pero son peligrosos porque son esbariosos.
- cevilla, la:** *sust.* Collar, manal pa los animales.
- chambu, el:** *sust.* 1. Xamón. 2. Muslu d'una persona. *Vaya chambos que tienes.*
- chancletu, -a, -u:** *ax.* Atontolináu. *Tas chancletu.* || *Dir chancletu*, dir ensin calzetos o ensin calzar bien.
- chancletu, el:** *sust.* 1. Calzáu simple.
- chera, la:** *sust.* Gracia, empatía, amistá. *Tienen mucha chera.*
- chinchu, el:** *sust.* Ver *A chinchu.*
- chiquirís, -isa el/la:** *sust.* Rapacín, persona de poca edá.
- chisme, el:** *sust.* Cosa indeterminada de pequeñu tamañu y usu humanu.
- chispa, la:** *sust.* Mochica. ¡*Mala chispa te pele!*
- cimenteriu, el:** *sust.* Cementeriu.
- cincha, la:** *sust.* Correa qu'amarra dalgo a otru elementu que lo soporta.
- cisquiar:** *v.* Gusmiar, ser cuzu.
- cisquión, -a, -ón:** *ax.* Pesáu, escesivamente charrán (l'invitáu).
- clavu, el:** *sust.* Escombru endureció. Úsase p'asentar un camín. *H.acer clavu.*
- cobos, los:** *sust.* Plantes asemeyaes a los bonizos, ensin usu.
- cofrana, la:** *sust.* Pierna.
- collezna, la:** *sust.* Cuelma. ¡*Mira que ti doi una collezna hasta que mi canse!*
- comer:** *v.* Inxerir alimentos. ¡*Mal rayu te coma!*
- contrumeña, la:** *sust.* Actu sexual. || ¡*L'asuntu la contrumeña nun tien enmienda!*
- contumenia, la:** *sust.* *Contrumeña*, relaciones íntimes.
- copeyeti, el:** *sust.* 1. Tendeyón, chamizu p'atechase. 2. Parte cóncava que se forma na parte d'atrás del pescuezu.
- corbata, la:** *sust.* Clase de castañes. [Úsase en plural].
- corviyón, el:** *sust.* 1. Todiellu de les persones. 2. Xuegu del pie nos animales.
- corzu, el:** *sust.* *Capreolus capreolus*, corciu.
- costalada, la:** *sust.* 1. Focicada. 2. Llombada.
- cosu, el:** *sust.* Cosa indeterminada de pequeñu tamañu.
- coxiquiar:** *v.* Caminar coxu.
- cripiu:** *alv.* Llenu, atarraquitáu [de coses males]. *Vinisti cripiu de pulgas y agora ta la casa h.ita.*
- cucar:** *v.* Cantar los sapos. || *Cuando los sapos cucan antes d'abril ta l'inviernu por venir.*
- cueráu, el:** *sust.* 1. Cantidá que lleva un cueru. 2. Cuera, pinfla de golpes.
- cuerda, la:** *sust.* Cordel. || *Tar las cuerdas floh.as*, tar nel últimu momentu de la dilatación un animal parideru.

cuervu: *sust.* Nomatu de la xente de Tielve.

cuévanu, el: *sust.* Fatu grande de coses que se lleva a llombu. || *Tirar los cuévanos*, abandonar, romper una relación. *Tiró-y los cuévanos a Mariví.* [Úsase siempre en plural].

culebrunu: *alv.* Que güel a zarrao.

culebrunu, -a, -u: *ax.* 1. Zarráu. 2. Aficionáu a culiebres.

cutida, la: *sust.* Aición y efeutu de cutir.

cutir: Dar güelpes rápidos a ritmu regular. *Sonaba cutir.*

de baréu: *loc. alv.* Con lluvia fuerte y aire. *Vien de baréu.*

de burretú: *loc. alv.* Enfadáu. *Tar de burretú, emburretáu.*

de secas: *loc. alv.* Llueu de tar en, en tando.

debah.u: *alv.* Debaxo.

degolar: *v.* Marchar pa un sitiu que nun se ve. *¡Mira como degolan las vacas, que non se ven!*

deh.ita: *alv.* Dafechu. *H.azlo deh.ita y nun deas más vueltas.*

deldar: *v.* Lledar.

della: *ax.* Alguna⁴.

deporá: *alv.* Cuantayá, cuantahoi. *Deporá que ti lo dixi.*

desbentú, el: *sust.* Precipiciu. Abismu.

desfaldetáu,-ada, -áu: *ax.* Cola camisa fuera. *Tas tou desfaldetáu, ven que t'acatuxe.*

desah.atar: *v.* Dexar de tar *ah.atáu.* *Ven acá que tas desah.atada!*

desmucir: *v.* 1. Esboligar, resbariar. 2. Baxar controlando por una cuesta mui pindia.

despelleyar: *v.* 1. Quitar el pelleyu a un animal o a una persona. 2. Criticar a una persona. *¡Taban despelleyando na peluquería!*

desuncir: *v.* Dexuncir. Quitar el xugu a la pareya que tira. || *Si truena pa Casañu, desunci los gües y veti pal escañu.*

deyamengar: *v.* Romper, aplicao a les prendas de vestir. 2. Dar una torniscada. *¡Ti doi que ti deyamengo!*

dielda, la: *sust.* 1. Parte formentada del pan que se guarda como lleldu pa la siguiente masa. 2. *Niciu.*

dimidera, la: *sust.* Vara llarga que s'emplega pa dimir los árboles.

dir: Desplazase d'un llugar a otro. *¡P'ánde h.oi?; Yá h.uisti, yá vinisti; ¡Ídevos!*

echar: *v.* Poner, colocar. *Echar al sol, poner a curar la yerba.*

embaraláu,-ada, -áu: *ax.* Paráu, ensin facer nada.

embiscar: *v.* 1. Tirar la ceguñada. 2. *Biscar.* *Enbiscó'l güeyu y llevóte pal h.enal.*

embozada, la: *sust.* Cantidá que lleven les dos manes. || *Lleva más una embozada que dos puños.*

emburretáu,-ada, -áu: *ax.* *De burretú, enfadáu, de males.*

⁴ Nun atestiguamos l'usu de la forma masc. sing. *dél.*

- embutiar:** v. 1. Emburriar. 2. Meter la carne picao en tripa pa facer embutíos.
- embutiún, l':** *sust.* Emburrión.
- empanzurriar:** v. Fartase de dalgo. [De comida].
- empapizar:** v. Atragantase, nun pasar la comida pel gargüelu.
- empecinar:** v. Aneciar, testosteroniar, porfiar.
- en purretu:** *loc. alv.* En porricu, en cueros.
- encontradizu, -a, -u:** *ax.* Afayadizu, que ta pa la mano.
- encueráu, -ada, -au:** *ax.* Bien vistú, de tiros llargos. *Vaya encueráu que va esti tíu.*
- endilgar:** v. 1. Iguar, preparar. *Non ti vayas qu'hai qu'endilgar los chorizos.* 2. Marchar. *¡Endilga y non acudas hasta que non traigas nietos!*
- eneru, l':** *sust.* Primer mes del añu. || *Eneru veranu, veranu del diablu.*
- engabitar:** v. Poner, colgar en gabitos.
- engalametáu, -ada, -áu:** *ax.* Engoláu, xubíu nun situu altu.
- engalamináu, -ada, -áu:** *ax.* *Engalametáu*, empericotáu, engorometáu.
- enganchar:** v. Lligar, cortexar. *Sí, enganchemos un bardu en Llavanderu.*
- engaviellar:** v. 1. Facer gavielles. 2. Subise a un altu, empericotase, engolase. 3. Subise encima. 4. Montar un animal a otru. *Mira como s'engaviella'l pollu na gayina.*
- engorometáu, -ada, -áu:** *ax.* *Engalametáu.*
- enllamaciar:** v. Emporcar, engochizar.
- enllamaciáu, -ada, -áu:** *ax.* Engochizáu, puercu. *¡Vaya como vienes d'enllamacíáu!*
- enlloriar:** v. 1. Tar paráu y a destiempu. *¡Qué h.aces ehí enlloriáu?* 2. Estropiase la comida por dexar de fervollar. [*P. ex.* cuando se pon un pote cola fabada y para de fervollar]. *¡Ai, que se m'enllorian las fabas! ¡Y'am'enlloriaron los chichos!*
- enllover:** v. 1. Guardar, poner a cubiertu. 2. Guardar el ganáu. 3. Penetrar un machu a una fema. *¡Yá-y la enllovió!*
- ensambrar:** v. Ensamar les abeyes, axuntase pa facer *ensambre*.
- ensambre, l':** *sust.* *Enxambre*, ensame d'abeyes.
- ensugar:** v. Secar. || *En marzu mata la oveya y ensuga la pelleya.*
- entainar:** v. Apurar, afalar.
- entamar:** v. 1. Comenzar, armar. 2. Abrir. *Entámami esa bolsa de garbanzos.*
- enxambre, l':** *sust.* *Enxambre.*
- enzalagar:** v. Tupir dalgo preparaop pa sacar agua o líquidos, los furacos de los murios, los sucos na vera los caminos, otro. *Enzalagóse la sangradera.*
- escabuyecer:** v. 1. Esconder. 2. Tar perdida una cosa.
- escañu, l':** *sust.* Bancu corrió con mesa abatible que s'asita por un regular na cocina de la casa.
- escaramuzu, l':** *sust.* Xaréu, bulliciu.
- escarpinada, la:** *sust.* Baille. *Echamos una escarpinada.*

- escarpinazu, l':** *sust.* Actu sexual. *Vo echar un escarpinazu.*
- escayu, l':** *sust.* 1. Artu. 2. Pinchu enartáu na piel.
- escodrozu, l':** *sust.* Ruíu, xaréu, trechoriega.
- esculiadura, la:** *sust.* Lo último de dalgo, como'l posu del café, la recudidura de les castañes.
- esculiar:** Recudir. *N'Inguanzu, esculiamos las castañas depués de h.ervilas.*
- esmendrugar v.** Desfacer, romper en cachos pequeños. *¡Mala zurra t'esmen-drugue!*
- esmengar:** v. Ximelgar a daqué o a daquién. *¡Ponte p'allá que t'esmengo! 2. Mazar. Hai qu'esmengar la nata pa h.acer manteca.*
- esmorecer:** v. 1. Amoriar. 2. Perder el conocimientu. 3. Quedar ensin conoci-mientu por causa d'un güelpe.
- espantaxu, l':** *sust.* Espantayu, moñecu que se fai con retayos y se llanta en güer-tu pa espantar a los páxaros.
- espinu blancu, l':** *sust.* *Crataegus monogyma*, espinera. *La flor del espinu blan-cu fervíu é buenu pa la circulación.*
- espitar:** v. Llantar. 2. Entoyase.
- esqués, l':** *sust.* Un gotu, un migayu, un poco de dalgo.
- esquilu, l':** *sust.* Mamíferu del xéneru *Sciurus*, esquil, esquil.
- estaya, la:** *sust.* Faza o *h.aza* que se sema o se trabaya.
- estiella, la:** *sust.* Freba de madera trabayao que sobra, *h.uste.*
- estoldoñu, l':** *sust.* Persona mal afatada, *estrombexu.*
- estragal, l':** *sust.* Entrada cubierta de la casa.
- estrombexu, l':** *sust.* Persona mal afatada, xostrona.
- filosera, la:** *sust.* Tarrancha, pelleyada, borrachera.
- foritón, el:** *sust.* Yerba alto y mui agrio qu'inclusu cuando lo comen les vaques, gusta agrio'l lleche que dan.
- francu, -a, -u:** *ax. H.olgáu*, folgáu, con sitiú.
- freganciu, el:** *sust.* 1. Trapu de fregar. 2. Rodiellu pa fregar la vasa.
- freñu, el:** *sust.* Fresnu. [N'Entriagu, Cangues d'Onís].
- furaca, la:** *sust.* Furacu.
- furacar:** v. Afuracar, facer furacos.
- gabita, la:** *sust.* Ganchu pa esmesar yerba o pa otros usos.
- gachu, -a, -u:** *ax. xír.* Malu.
- gachuleru, -a, -u:** *ax. xír.* Permalu (daqué o daquién).
- gatu, el:** *sust.* *Felis silvestris catus*, felinu domésticu. || *Dar la vuelta'l gatu*, fa-cer cucorrabucos.
- gaya, la:** *sust.* Papu de la papalbina.
- gayina, la:** *sust.* *Gallus gallus domesticus*, pita.
- gochu, el:** *sust.* Nomatu de los d'Inguanzu. || *Pa gochos, Inguanzu y pa burros Be-rodia.*
- gorreta, la:** *sust. xír.* Moza.

- graya, la:** *sust.* *Corvus frugileus*, páxaru de la familia de los córvidos col cuerpu prietu y les pates coloraes.
- gurrión, el:** *sust.* *Passer domésticus*, páxaru insectívoru, de color pardu y vezos urbanos. *¡Echáilo a los gurriones!*
- gustar:** *v.* Tener bon sabor, tastar, tener tastu a dalgo. *¡Qué bien gusta!*
- guxán de luz, el:** *sust.* Guxán de la familia de los *Lampyridae*, cocu de lluz, lluciérnaga.
- h.abar, el:** *sust.* Fabar. Llugar onde se dan bien les fabes.
- h.acer:** *v.* Facer. *¡Si dicen que dizan, mientras non h.ezan!*
- h.achu, el:** *sust.* Ferramienta que s'emplega pa cortar, pa fender daqué duro. *Ta'l h.achu enllenu muescas.*
- h.alar:** *v.* Afalar, puxar por dalgo. *Non mi h.ales que mi deyamengas.*
- h.alladizu, -a, -u:** *ax.* Alcontradizu, afayadizu.
- h.allar:** *v.* 1. Dar con un *h.allón*. 2. Xorrascar.
- h.ariellu, el:** *sust.* Salváu, lo que queda depués de peñerar la fariña.
- hartolana, l':** *sust.* Planta del xéneru *Mentha*, medicinal, se fierva con agua contra les llombrigues intestinales.
- h.artu:** *alv.* Muncho. Abondo. *¡Ta h.artu buenu! ¿Durmiesti h.artu?, ¡yá durmiestis!*
- h.artu, -a, -u:** *ax.* Fartu.
- h.atu, el:** *sust.* 1. Fatu. 2. Cantidá grande de dalgo. *Vo dati un h.atu ñalgadas.*
- h.embru, el:** *sust.* Fema de los animales o muyer.
- h.enar, el:** *sust.* *H.enal*, payar, tenada.
- h.ender:** *v.* Fender, valtar. *Esi verrugu é mui malu de h.ender.*
- h.errabuyu, el:** *sust.* Rabil de dalguna máquina, d'un aparatu.
- h.erial, el:** *sust.* 1. Ferrial, que contién fierro. 2. Llugar onde la peña ye mui duro.
- h.incir:** *v.* Cincar. *¡Mala centella te h.inza!*
- h.ispiar:** *v.* Bilordiar. Achisbar.
- h.itu, -a, -u:** *ax.* Xuntu, enllenu de coses mui apretaes *Ta así de h.itu.*
- h.iyu, el:** *sust.* Fíu del pá y de la ma. *¡Antes faltará'l padre al h.iyu que l'agua al vientu.*
- h.obu, el:** *sust.* *H.ou* pergrande.
- h.ocicar:** *v.* Fozar. *¡Malos cochos te h.ociquen!*
- h.ogu, el:** *h.ou.*
- h.olgáu, -ada, -áu:** *ax.* Folgáu, que tien vagar, que nun trabaya.
- h.olgueta, la:** *sust.* Siesta, pigazu.
- h.ondonada, la:** *sust.* Fondigonada.
- hora, la:** *sust.* Venticuatroava parte del día. *¡Hora de Dios, xuiciu final. ¡Mala hora de Dios lu vea!*
- h.ormazal, el:** *sust.* 1. Llugar enllenu basura. 2. Llugar onde se tiren restos vegetales de la llimpia de praos o del monte.

h.ormazu, el: *sust.* Restos vexetales que salen de llimpiar finques. [Úsase en singular].

h.ou, el: *sust.* Fuexa, furacu natural del terrén na caliar. *El H.ou los Santos.*

h.uebu, el: *sust.* Fueu.

h.ueya, la: *sust.* Fueya. *Las h.ueyas de castañar, de secas, sirven pa poner de-bah.u de la torta, na tortera, p'asala.*

h.ugu, el: *h.ou.*

h.undir: *v.* Fundir.

h.uracar: *v.* Furacar.

h.uracu, el: *sust.* Furacu.

h.urgar: *v.* Xurgar, buscar daqué cosa nun caxón o nun sitiu cerráu.

igüar: *v.* 1. Arreglar. 2. Preparar, 3. Terminar. 4. Facer l'actu sexual. *¿Yá iguas-teis?*

iñar: *v.* Bramar sele'l ganáu.

ir: *v.* *Dir.*

lasca, la: *sust.* Tayadina de xamón, de carne. *Pártime unas lascas.*

llabanada, la: *sust.* Pedrada. *Mira que ti doi una llabanada.*

llagunosu, -a, -u: *ax.* Llamazosu, llamargosu.

llama, la: *sust.* Llamuerga, llamazal.

llamber: *v.* Pasar la llingua pela peyella, per daqué. *Trai una filosera que non se llambe.*

llar, el: *sust.* Cocina tradicional.

llastiar: *v.* Marchar apriesa.

llastir: *v.* *xír.* Marchar, colar.

llavanderu, el: *sust.* Home que llava. *El Torcu'l Llavanderu é un sitiu mui guapu.*

llechi, la: *sust.* Productu llacteu que se mez de les vaques, cabres, oveyes o sal d'otros mamíferos.

llendón, el: *sust.* Cambiu de nivel nel terrén que marca una llende nun prau o tierra.

lleña, la: *sust.* Lleña. Madera *picáu* pa quemar.

lleráu, el: *sust.* Superficie na peña o en monte fecha de piedra y peña suelto.

llibradas, las: *sust.* Placenta de los mamíferos que s'echa nel nacimientu cola cría. [Úsase en plural].

llibrar: *v.* Echar les llibradures la fema depués de parir.

llibrazones, los: *sust.* Llibradures. Restos placentarios y del partu que s'echen depués de parir. [Úsase en plural].

lliñeru, el: *sust.* Llugar p'apilar lleña.

llombada, la: *sust.* Sapiazu, llombazu. || *Cuanto más altu suba, mayor será la llombada.*

lloriada, la: *sust.* Cantidá grande de dalgo.

llueta, la: *sust.* Pación ensin curar que queda ensin apañar.

lluna, la: *sust.* Satélite natural qu'orbita la Tierra. || *La nieve d'octubre, siete llunas cubre.*

maga, la: *sust.* Suciedá. *Menuda maga que trais hoi.*

magustada, la: *sust.* Amagüestu, magüestu.

manaza, la: *sust.* Mangu, civiella. *Si tragaras un rastru con manaza y todo...*

mandar: *v.* Rixir, tener el mandu. || *Hoi paez que manda Castiya.*

mandrina, la: *sust.* Cabra que tien tres colores, ún d'ellos el blancu.

manganiya, la: *sust.* 1. Maniella, *maniya*. 2. Mangu del mediu del asta del gadañu.

mangaza, la: *sust.* Parte del rastru onde van los pinchos que ruempen los terrones de tierra.

mangustada, la: *sust.* Tortazu, guelpe cola mano abierta.

maniya, la: *sust.* 1. Empuñadura del estil del gadañu que se garra cola mano derecha. 2. Pieza qu'al agarrala y movela abre les puertes.

mantequeru, el: *sust.* Aire fríu.

maquetiazu, el: *sust.* Güelpe na ubre que dan los animales pa mamar.

marnia, el: *sust.* Tueru d'un árbol enllenu nudos y mui duru.

marnia: *ax.* De calter difícil, toricón (una persona).

marría, la: *sust.* Bultu caltrizáu d'una mancadura nel güesu.

marruchu, el: *sust.* Golor permalu. *Equí h.iede a marruzu.*

mayu, el: *sust.* Tacu de madera con un mangu vertical pa mayar mazanes nun duernu. Pa mayar terrones úsase un mayu con forma de martiellu grande.

mayuca, la: *sust.* Triba de castaña, que na zarda lleguen a mayu.

mazar: *v.* Ximelgar el lleche nun recipiente pa facer mantega.

meanu, el: *sust.* Estantinos del gochu. [Úsase pa llimpiar la roña y engrasar el ferrote; o pa espetar una punta en madera perduro].

megollu, el: *sust.* 1. Parte interna blanda del pan, mioyu, migoyu. 2. Parte importante d'un asuntu.

mendru, el: *sust.* Trapu, rodiella de cocina.

menester, el: *sust.* Necesidá. *É menester que llueva en marzu.*

mesar: *v.* Esmesar, sacar yerba del *h.enal*, daqué de dalgún sitiü con una gabita.

mescuence, el: *sust.* Llingua qu'amiesta l'asturianu faláu en Cabrales col castellanu.

metaquí: *alv.* Esquí mesmo. Nesti llugar.

miedu, el: *sust.* Mieu, llercia, medrana.

milopea, la: *sust.* Tarrancha, pelleyada, borrachera.

misuela, la: *sust.* Agua que pinga de les narices cuando se tien mormera.

mogote, -a, el/la: *sust.* Persona n'edá adolescente que ye revolvina

mollete, el: *sust.* Cachu, zoquete de pan.

monte, el: *sust.* Elevación del terrenu.

mordia: *ax. xír.* Tontu.

morral, el: *sust.* Macutu, bolsa de piel que se lleva p'*amayadiar*.

- mosca, la:** *sust.* Insectu del orde de los Dípteros, volador. || *Moscas de la miel, abeyas.* [Úsase en plural].
- moscarita, la:** *sust.* Mochica, chispa encesa y pequeña que sal del fueu.
- mudar:** *v.* Degolar, desplazase hasta desaparecer.
- muera, la:** *sust.* Galvana, poca espabilación para facer daqué. *Tienes mucha muera. Tas fregando, janda que ti lleva muera!*
- muesca, la:** *sust.* Muezca.
- muh.ón, el:** *sust.* Moyón, fitu, piedra grande que desllinda un prau.
- mulu, -a, -u:** *ax.* Neciu, testerón.
- mulu, -a, el/:** *sust.* Mamíferu del xéneru *Equus*, fíu d'un burru y una yegua. *Eres más cerráu que pata mulu.*
- muntón, el:** *sust.* Montón.
- muñón, el:** *sust.* *Muh.ón.*
- muriu, el:** *sust.* Muru, muria.
- murria, la:** *sust.* Tiempu nel que tán los díes turbaos, ensin llover.
- muyidu, el:** *sust.* Estru, restos vexetales colos que se fai la cama a les vaques na cuadra.
- naciatu, el:** *sust.* Ser vivu acabante nacer (un neñu, un animal).
- natura, la:** *sust.* Órganu sexual de les femes de los animales.
- niciu, el:** *sust.* Masa formentada del pan que se guarda pa lleldar.
- non:** *alv.* Non. Nun. [Úsase tamién pa negar una acción ¿*Non-y disti eso?*].
- nortada, la:** *sust.* Tiempu con vientu fríu y agua o nieve.
- nudu, el:** *sust.* Pliegue natural de la madera l'árbol.
- nueva, la:** *sust.* Noticia. || *¡Malas nuevas d'elli queden!* [Úsase en plural].
- ñaclu, el:** *sust.* *Bufo bufo*, sapu.
- ñurriu, el:** *sust.* *xír.* Cura.
- onde:** *alv.* El sitiu que, l'asuntu qu'asocede. *Onde nun dices la verdá é neso.*
- ónde:** *alv.* Qué llugar. ¿*Ónde alcontrasti eso?*
- oriéganu, l':** *sust.* Planta aromatizante del xéneru *Origanum* que s'usa pa cocinar.
- paecer:** *v.* Dar la impresión de. *Paez que lu peino una vaca.* 2. Tener una idea, una opinión sobre dalgo. ¿*Paezte? Paémilo.* 3. Asemeyase a daquiéu o a daqué.
- palanca, la:** *sust.* 1. Palu, varal col que se fai fuercia. 2. Balagar, vara de yerba.
- pample, el:** *sust.* Persona de poques lluces.
- pamplín, el:** *sust.* Diminutivu de *pample.*
- panoya, la:** *sust.* Frutu del maíz que se va curar y esgranar.
- paralizadu, -ada, -adu:** *ax.* Ensin pensar en nada, en Babia. ¿*Tienes el pensamientu paralizadu?*
- pardón, el:** *sust.* *Buteo buteo*, ferre, ave rapaz de pequeñu tamañu.
- paxarín, el:** *sust.* 1. *Erithacus rubecula*, raitán. *Yá h.ace muchu que cantó'l paxarín.* 2. Miembru sexual de la muyer.
- paxu, el:** *sust.* Zardu, macona de varetas d'ablanu.

- payares, el:** *sust.* Penúltimu mes del añu y primeru del iviernu. || *La neblina de payares trai la nieve detrás de los calcañares.*
- pebida, la:** *sust.* Grana que ta nel moxicu de la fruta.
- pedresa, la:** *sust.* Pita pinta asturiana. *La pedresona yá ponió.*
- pega, la:** *sust.* *Pica pica*, páxaru de tamañu medianu col cuerpu de color blancu y prietu.
- pelabuxu, el:** *sust. xír.* Guardia civil.
- pelleyáu, el:** *sust.* Fartura d'alcohol, tarrancha.
- pelleyu, el:** *sust.* 1. Pelleya. 2. Persona d'edá, vieyu.
- pelu, el:** *sust.* Filu del hachu. *Esti h.achu non ve pelu.*
- pelucabra, el:** *sust.* Clas de yerbes baxes mui dures y males de segar. Siéguese bien cuando orbaya.
- pendengues, les:** *sust.* Pendientes. [Úsase en plural].
- peñe, la:** *sust.* Peña.
- pequí:** *alv.* Per equí.
- perellí:** *alv.* Per ende, per ellí, llugar indetermináu separtáu de la persona que fala. *Andevi perellí.*
- perequí:** *alv.* Per equí.
- perrís, -isa, el/la:** *sust.* Perrín.
- perrunu, -a, -u:** *ax.* 1. Que güel a perru. 2. Malo, poco ellaborao (daqué).
- petimina, la:** *sust.* Borrachera.
- peyas, las:** *sust.* Pechos de la muyer. [Úsase siempre en plural].
- peyu, el:** *sust.* Piedra vaciada que s'emplega pa echa-yos la llavaza a los gochos. Usábase pa moler maíz nella.
- picoriu, el:** *sust.* *Picus viridis*, páxaru averdosáu de picu duru col que pica'l tueru los árboles.
- picumontés, el:** *sust.* Llombada, cayida pámpana arriba. *Dar un picumontés.*
- piña, la:** *sust.* 1. Grupu de dalgo. 2. Recimu d'uves o de frutes pequeñes. 3. Frutu del pinu.
- piñu, el:** *sust.* Diente.
- pipadura, la:** *sust.* Pingadura.
- piscu, el:** *sust.* Plizcu.
- piscuezu, el:** *sust.* Pescuezu.
- pistolu, el:** *sust.* Barra p'afuracar, barrenu, barra de fierro, cola boca plana que va xirándose depués de cada güelpe pa preparar el furacu onde se mete la dinamita pa barrenar.
- plaga, la:** *sust.* Bandada d'insectos parásitos.
- poar:** *v.* Preparar los ubres, el caldar pa mecer.
- pochacu, el:** *sust.* Nuca, parte d'atrás del pescuezu.
- pocu, -a, -u:** *ax.* En númberu o cantidá pequeña.
- pocu:** *alv.* Daqué, dalgo. *Un pocu bien.*
- podreyeru, el:** *sust.* Cosa o persona de nengún valir. *Tas h.echu un podreyeru.*

poléu, el: *sust.* *Mentha pulegium*, yerba que fai de repelente y cola qu'escapen les abeyes.

polla, la: *sust.* Pita nueva.

polu, -a, -u: *ax.* Suave. || *Mano pola cría ampolla.*

porfiar: *v.* Aneciar, ser testerón con dalgo.

posa, la: *sust.* Parada, descansu.

posadoriu, el: *sust.* Descansaderu, llugar onde se posa. *El posadoriu é onde h.aces la posa.*

pradera, la: *sust.* Garabatu, engazu.

prehí: *alv.* Per ehí.

preznáu, -ada, -áu: *ax.* Atoldáu, arregláu. *Mira que guapos y preznaos tán los chiquirises.*

prietu, -a, -u: *ax.* Apretáu, axustáu.

puelu, el: *sust.* Pueblu. [En Tielve ún de los barrios ye *El Puelu Bah.u*].

pulgar: *v.* Quitar los pulgos, la piel a la fruta, a les verdurees.

pulientas, las: *sust.* Sopa de fariñes de maíz. [Úsase en plural].

purreta, la: *sust.* Fueya de maíz.

puya, la: *sust.* 1. Escapulla, esfueya del maíz. 2. Chancia [que se facía cuando se vaciaba la panoya y se dexaba la *capuya* pa qu'otru la garrare con cuentas d'esfoyalá. A esti cantábase-y ¡*Puya, puya, puya!*].

querer: *v.* Sentir cariñu, amor por daquién, por daque. 2. Tener gana de dalgo. *Palabras las que querades, la munición quieta.* [Bulnes].

¡ques!: *interx.* *que repetida, úsase pa llamar a la reciella de cabres. [Bulnes].

quesqués, el: *sust.* *Esqués*, un pocoñín de daqué. *Échami un quesqués más.*

¡quisa!: *interx.* *que repetida, val pa llamar a les cabres. [Tielve].

quiscás, el: *sust.* *Esqués*, un poquín, un poquiñín.

rabuyu, el: *sust.* Rabil, *h.errabuyu*.

rastru, el: *sust.* Rastru, retobatu antiguu o actual pa dar la vuelta a los marañes de yerba.

ratu, el: *sust.* 1. *Mus musculus*, mure, ratón. 2. Natura de la muyer.

rayu, el: *sust.* Rellampu. ¡*Mal rayu te parta!*

rebiliu, el: *sust.* Rabil, *h.errabuyu*.

recalquiáu, -ada, -áu: *ax.* Desenfilaú, retorció. *Pásati la viga pal otu hombru, que vamos recalquiaos.*

recoyer: *v.* Pañar dalgo que ta en mal llugar p'atoldalo.

reh.alla, la: *sust.* Grieta, ralera.

reh.andisia, la: *sust.* 1. Ralera. 2. Regalla.

resnu, el: *sust.* Espinazu de los animales.

retah.ila, la: *sust.* Discursu repitíu.

reteñir: *v.* Retrinxir, dar ecu.

retorcer: *v.* Siguir un camín con munches curves. ¡*Sigui y retuerci perhí!*

retrigáu, -ada, -au: *ax.* Marcáu, apretáu. *¡Mira cómo ti queda esi pantalón retrigáu!*

rilgar: *v.* Resgar, *riscar* la tela. *Hai que repasar lo rilgáu.*

rilgu, el: *sust.* Resgadura, siete que se fai na tela cuando *rilga*.

riscadura, la: *sust.* Resgón nuna tela.

riscar: *v.* Romper la tela, *rilgar*.

roncu, -a, -u: *ax.* Que ronca. || *Vientu roncu, nieve gorda.*

ronzar: *v.* Cortar mal. *Non ronces el pan.*

rosada, la: *sust.* Humedá condensao nel terrén peles mañanes.

ruidu, el: *sust.* 1. Estrueldu. 2. Riña. *Nun tengo gana de ruidu.*

rumba, la: *sust.* 1. Fiesta. 2. Maraña de yerba.

runcir: *v.* 1. Reñer. 2. Protestar, reburdiar.

sabanáu, el: *sust.* Carga de verde, de yerba que lleva un *sábanu*.

sabugu, el: *sust.* *Sambucus nigra*, xabú. [Tómase con oriéganu contra'l catarru].

sacar: *v.* Criar. || *Marzu ventosu y abril lluviosu, sacan a mayu floridu y hermosu.*

sangredal, el: *sust.* Sangüeñu, xangonera, árbol pequeñu de la clase *Rhamus*.

sangreru, el: *sust.* Riegu que s'abre nos praos pa regalos.

sangría, la: 1. Bebida que se fai a base de vinu, agua y algún refrescu. 2. *Sangría del vientu*, cayer gotes col aire fuerte.

serrote, el: *sust.* 1. Sierru. 2. Sierra pequeña.

sidre, la: *sust.* Sidra.

sidu, -a: *ax. xír.* Buenu.

siguir: *v.* 1. Continuar. 2. Dir tres dalgo.

siñar: *v.* Echar caldar les vaques.

sobarcáu, el: *sust.* 1. Cantidá de dalgo que cabe ente'l brazu y el cuerpu. 2. La carga que se lleva ente'l cuerpu y el brazu flexonáu.

socolleñar: *v.* Meter un palu apoyáu nel hombrú p'agabitar y permediar el pesu nuna carga que se lleva d'un palu nel otru hombrú.

solláu, el: *sust.* Pisu altu de la casa embaxo'l teyáu [que s'usa p'atoldar coses y productos de la collecha].

suculeñu, el: *sust.* Palu que se mete pa *socolleñar*.

sudaderos, los: *sust.* Retayos de sacu colos que se forra l'albarda per baxo pa que nun se llaguen les caballeríes. [Úsase en plural].

suerte, la: *sust.* Suerte, fau. *¡Mala suerte te cubra!*

tabanada, la: *sust.* Torniscada. *Ti doi una tabanada...*

tabentar: *v.* Perder, tresmanar.

tabentáu, -ada, -áu: *ax.* Participiu del verbu *tabentar*.

tah.itu, -a, -u: *ax.* Apretao, mui xunto daqué. *Semar mui tah.itu.*

taladrar: *v.* Falar muncho.

talayar: *v.* Falar muncho. *¡Tuvi con Juanvi y algo talaya!*

talega, la: *sust.* Bolsa de plásticu, saca.

- tamboriada, la:** *sust.* Tortazu, torniscada. *¡Ti doi una tamboriada!*
- tamboril, el:** *sust.* Bombu p'amagostar, pa *tamborilar* castañes.
- tamborilar:** *v.* Amagostar castañes nel *tamboril*.
- tarabiella, la:** *sust.* Tarabica.
- taragüezu, el:** *sust.* 1. Restu de comida que nun se come. [Carne, tucu de la panya, moxicu...] 2. Cachu pequeñu de comida. *¡Échami un taragüezu de carne!*
- taramingar:** *v.* Xingar. *Mira como se taraminga la llonganiza nel palu.*
- tarazar:** *v.* 1. Cortar. 2. Tener muncha fame. *Toi tarazáu de h.ambre.*
- tazón, -ona, el/la:** *sust.* 1. Cantidá grande de yerba. 2. Pación que queda ensin comer poles vaques. 3. Persona necia.
- telgu, -a, -u:** *ax.* Vieyu. *É telgu to padre. Por fin se casó'l telgu de Sotres.*
- tendayu, el:** *sust.* Tendeyón.
- tener:** *v.* Poseer. || *Tener lluna*, ser el momentu afayadizu pa semar.
- terreñu, -a, -u:** *ax.* Llimpiu de nieve. *Ta terreñu, ensin nieve.* [Sitiu onde nun hai *cembas*].
- teya, la:** *sust.* Árbol del xéneru *Tilia*. [Ver *tila*].
- ti:** *pron.* Te. Pronome personal átonu de segunda persona. *¡Mala hora de Dios ti vea!*
- tientu, el:** *sust.* 1. Sensibilidá nes manes, que se diz cuando tán entumíes y nun se ye a xuntar los deos. *Nun tengo tientu nas manos.*
- tila, la:** *sust.* Flor de la *teya* que cocío en ferviatu tien efectú relaxante.
- tinu, el:** *sust.* 1. Habilidad pa facer bien una cosa. 2. Primer lleche que beben los animales. 3. Firmeza na mano pa facer dalgún llabor.
- tirón, el:** *sust.* Mangu d'arriba del estil. [La manganiya va al mediu del asta].
- tizonazu, el:** *sust.* Güelpe que se dan con un tizón.
- toñada, la:** *sust.* Yerba de segundu o tercer corte.
- torada:** *ax.* En celu (la vaca).
- torca, la:** *sust.* Torcu grande. *¡Qué bien tabeis toos na Torca los Valencianos!*
- torcu, el:** *sust.* Galería vertical y fonda formada na peña caliar pola aición del agua. *¡Tarás bien n'El Torcu Vau col Cuetu Bierru encima!*
- toricón:** *ax.* Testerón, de calter poco amistosu y difícil.
- torniscada, la:** *sust.* Tortazu suave.
- tortera, la:** *sust.* Chapa con forma sartén ensin mangu que se cuelga de *las llarias* pa preparar el tortu.
- tou, -a, -u:** *ax.* Enteru. *¡Vome tou!*
- toyu, el:** *sust.* Furacu en suelu, nel terrén.
- traer:** *v.* Trayer. || *Traer una*, tar borrachu. *Trai una que non-y cabe la llingua en boca.*
- trah.olludu, -a, -u:** *ax.* Gordu, bien criáu. *Vi ayer a esti que ta trah.olludu.*
- trayer:** *v.* Llevar consigo dalgo a un sitiu.
- trébedes, les:** *sust.* Soporte circular de fierro con tres pates qu'aguanta'l pote enriba'l fueu. [Úsase en plural]. || *¡Tres pies y una corona, trebedes son, tontona!*

- trechoriega, la:** *sust.* 1. Canalizu per onde se tira la lleña en monte pa que bane monte abaxo. 2. Escándalu, ruíu. *¡Jura Dios que paez que ta ehí una trechoriega!*
- tresbarriar:** *v.* Atechase, ablugase.
- trescumbri:** *v.* 1. Pasar d'un colláu a otru. 2. Marchar. *¡Trescumbri qu'otros días ya tas ena cama!*
- tresllapar:** *v.* Doblar les mangues de la ropa.
- tresllambar:** *v.* Desapaecer tres d'una llomba, pasar pal otru llau d'un monte.
- tresoreyada, la:** *sust.* Mochicón tres la oreya.
- tresponer:** *v.* Marchar.
- tresvoláu, -ada, -áu:** *ax.* Llocu, alloriáu.
- trillar:** *v.* 1. Poner suelu entarimáu enriba los pontones d'una casa. 2. Tener les caces infestaes les vaques y los burros. *Las vacas tríllanse de las cazas.*
- trisca, la:** *sust.* Conversación o argumentación pesada por demás. *¡Vaya trisca que mi dio!*
- triscar:** *v.* Romper.
- troh.e, el:** *sust.* Yerba nel *h.enal*, tazón.
- tropezosu, -a, -u:** *ax.* Dificultosu, qu'amola, que ta en mediu.
- tueru, el:** *sust.* Troncu del árbol.
- turbar:** *v.* Amenazar el tiempu agua.
- turrión, el:** *sust.* Turria nun terrén escontra la que muria la casa.
- vahu, el:** *sust.* Vafu.
- vahulior, el:** *sust.* Vapor que sal de la ropa puesto pingando d'una moyadura.
- varal, el:** *sust.* Barganal, caña seca y llarga sacada d'un árbol.
- vareta, la:** *sust.* Blima. [Referida xeneralmente al ablanu].
- vasa, la:** *sust.* Cacía.
- venideru, -a, -u:** *ax.* Que va llegar. || *Las heladas de febreru se pagan al día terceru y si non, en marzu venideru.*
- verregu, el:** *sust.* 1. Troncu d'un árbol nudosu mui duru y malu de fender. *Esi é más duru qu'un verrugu.* 2. *sust.* Ñudu d'un árbol.
- veru, el:** *sust.* Corrada apegada a les cases o cabañes pa los cabritos.
- vexigáu, el:** *sust.* Fartura, peyellada de bebida. *¡Vaya vexigáu que pillé!*
- vexigu, el:** *sust.* Pelleya d'un animal dada la vuelta pa llevar lleche o pa mazar pa facer mantega.
- víctima, la:** *sust.* 1. Persona que sufre un accidente o otru incidente. 2. Borrachera. *¡Vaya víctima que trai esi!*
- vielbu, el:** *sust.* Solteru, ensin compromisu, emancipáu.
- vitola, la:** *sust.* 1. Etiqueta de los puros. 2. Palu que s'espeta enriba del moyón pa ver les llendes.
- xixángana, la:** *sust.* 1. Fríu qu'entra de fuera. 2. Xelada. *¡Ta cayendo una xixángana!*

xuncu, el: *sust.* Yerba que naz nos llamazales. [Una triba d'ello úsase pa colgar morcielles y *probes* na cocina del samartín].

yá: *alv.* 1. Agora. 2. Darréu.

zalampiernu, el: *sust.* 1. Zalegu. 2. Persona xostrona y malcuriosa. *Tas h.echu un zalampiernu.*

zambra, la: *sust.* Agarrada, amarraza. *Vaya zambra que se revolvió ellí.*

zardu, el: *sust.* Paxu que se fai con un texú de vareta d'ablanu y según el so usu ye: *zardu'l verde, zardu de cuchar, zardu d'ariciar* o *zardu de h.enal.*

zoquete, el: *sust.* Pedazu de pan.

zorru, -a, -u: *ax.* Astuta y malintencionada (una persona). *¡Esi é más zorru que las gayinas que ponen fuera!*

zorru, el: *sust.* Raposu.

zuna, la: *sust.* Vezu malu.

zurdir: *v.* Llover fuerte [y chiscar].

zurra, la: *sust.* 1. *Vulpes vulpes*, raposa, rapiega. *Entromi la zurra en gayineru.*
2. Cuelma, pinfla.

zurriagazu, el: *sust.* *H.allonazu*, xorrascazu, güelpe con una zurriaga.